

УДК 347.4:001.89

ОБОВ'ЯЗКИ ЗАМОВНИКА У ДОГОВОРІ ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ ТА ПОШУКОВИХ РОБІТ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

CONSUMER'S OBLIGATIONS UNDER THE TURNKEY CONTRACT ON CONSTRUCTION OF DESIGN AND SURVEY WORKS ACCORDING THE CIVIL CODE OF UKRAINE

Лукаsevич-Крутник І.С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету

Стаття присвячена дослідженню обов'язків замовника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт. У ній проаналізовано положення актів цивільного законодавства України, різні теоретичні точки зору щодо досліджуваної проблематики, матеріали судової практики. На підставі цього автором запропоновано зміни до Цивільного кодексу України.

Ключові слова: договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт, проектні та пошукові роботи, замовник, підрядник, обов'язки замовника.

Статья посвящена исследованию обязанностей заказчика по договору подряда на выполнение проектных и изыскательских работ. В ней проанализированы положения актов гражданского законодательства Украины, различные теоретические точки зрения, касающиеся исследуемой проблематики, материалы судебной практики. На основании этого автором предложены изменения к Гражданскому кодексу Украины.

Ключевые слова: договор подряда на выполнение проектных и изыскательских работ, проектные и изыскательские работы, заказчик, подрядчик, обязанности заказчика.

The article is devoted to researching of consumer's obligations under the turnkey contract on construction of design and survey works. The norms of the current Ukrainian legislation, different scientific points of view on the problems and materials of judicial practice are analyzed in the article. On the basis of this the amendments to the Civil code of Ukraine are proposed by the author.

Key words: turnkey contract on construction of design and survey works, design and survey works, consumer, contractor, consumer's obligations.

Постановка проблеми. В Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 р. вперше на рівні центрального галузевого кодифікованого акта цивільного законодавства одержав правове регулювання договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт, положення про який структурно виділено окремим § 4 у Главі 61.

Обов'язкам замовника як сторони у договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт присвячена стаття 889 Цивільного кодексу України. Проте, як свідчить практика застосування вказаної норми, поза увагою законодавця залишилися не врегульованими багато питань. Тому дослідження даної тематики є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Стан дослідження. В юридичній літературі аналіз обов'язків замовника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт не отри-

мав належного висвітлення. Окремі аспекти вказаної проблематики розглядали А.Б. Гриняк, А.І. Дрішлюк, В.М. Коссак, В.М. Крижна, Н.С. Кузнецова, Б.К. Левківський, В.В. Луць, О.О. Підпригора, І.Є. Якубівський, В.Л. Яроцький та інші вчені-цивілісти. Але обов'язки замовника у договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт потребують більш детального вивчення крізь призму актів цивільного законодавства України та практику їх застосування при розгляді справ у судах.

Метою даної статті є дослідження обов'язків замовника у договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт за Цивільним кодексом України.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що обов'язки замовника у договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт, які сформульовані у ст. 889 Цивільного кодексу України, викла-

дені у диспозитивній формі й застосовуються у разі, якщо в договорі не вказано інше.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України, на замовника, передусім, покладається обов'язок сплатити підрядникові встановлену ціну після завершення усіх робіт, чи сплатити її частинами після завершення окремих етапів робіт, або в іншому порядку, встановленому договором або законом.

Обов'язок замовника оплатити виконані роботи згадується і у визначенні договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт у ч. 1 ст. 887 Цивільного кодексу України.

Оплата може проводитись окремо за проведення пошукових та окремо за виконання проектних робіт. Хоча найчастіше сторони домовляються про ціну за комплекс усіх проведених робіт (і проектних, і пошукових).

Відповідно до ч. 5 ст. 180 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р., за згодою сторін у господарському договорі може бути передбачена доплата до встановленої ціни за роботи вищої якості або виконання робіт у скорочені строки порівняно з нормативними.

На відносини щодо здійснення розрахунків за виконані проектні та пошукові роботи поширюється дія Порядку державного фінансування капітального будівництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. Цей Порядок є обов'язковим для підприємств, установ та організацій усіх форм власності, що здійснюють капітальне будівництво, у разі його фінансування за рахунок державних і змішаних капітальних вкладень. Згідно з ним розрахунки за виконані проектні та пошукові роботи здійснюються за договірними цінами відповідно до укладених договорів і проводяться платежами за об'єкт у цілому або проміжними платежами. Розрахунки здійснюються на підставі актів приймання виконаних робіт. Проміжні платежі за виконані роботи здійснюються в межах не більш як 95 відсотків їх загальної вартості за договірною ціною та в межах не більш як 98 відсотків їх загальної вартості для визначених законодавством об'єктів. Замовник перераховує підряднику аванс, якщо це передбачено договором. Розмір авансу не може перевищувати 30 відсотків вартості річного обсягу робіт. Кінцеві розрахунки здійснюються у двотижневий термін після виконання та прийняття всіх передбачених договором робіт.

Правовий режим результатів проектних та пошукових робіт має свої особливості, порівняно з результатом роботи, виконаної за звичайним договором підряду. На замовника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт покладаються певні обмеження щодо здійснення ним прав на створену підрядником проектно-кошторисну документацію. Він зобов'язаний використовувати проектно-кошторисну документацію, одержану від підрядника, лише для цілей, встановлених договором (відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України).

Проектно-кошторисна документація, крім проектів масового застосування (типових проектів) та проектів повторного застосування, розробляється для будівництва конкретного об'єкта. Відповідно використання замовником проектно-кошторисної документації обмежується будівництвом саме цього об'єкта [1, с. 690].

Адже проектування визначеного об'єкта будівництва на конкретній земельній ділянці здійснюється із врахуванням результатів пошукових робіт. В кожному окремому випадку вони відрізняються. А використання певного проекту без врахування результатів пошукових робіт та особливостей розташування території, на якій планується реалізовувати проект, може мати негативні наслідки.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України, на замовника також покладено обов'язок не передавати без згоди підрядника проектно-кошторисну документацію іншим особам і не розголошувати дані, що містяться у проектно-кошторисній документації, без згоди підрядника, якщо інше не встановлено договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт. На підрядника теж покладається обов'язок не передавати без згоди замовника проектно-кошторисну документацію іншим особам (відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 890 Цивільного кодексу України).

Вказані норми забороняють фізичну передачу сторонами досліджуваного договору третім особам розробленої проектно-кошторисної документації.

Проте виконання на практиці закріпленої за замовником заборони фізичної передачі проектно-кошторисній документації та розголошення інформації, яка міститься в ній, суперечить меті розроблення такої документації, оскільки вона розробляється для здійснення на її основі будівництва певного об'єкта. А для цього замовник за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт, який в подальшому може стати замовником за договором будівельного підряду, повинен надати проектно-кошторисну документацію для ознайомлення, наприклад, потенційному інвестору. Згідно з визначенням договору будівельного підряду (ч. 1 ст. 875 Цивільного кодексу України), замовник зобов'язаний надати проектно-кошторисну документацію підрядникові. Тому видається нелогічним, що замовник чекатиме згоди підрядника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт для того, щоб передати проектно-кошторисну документацію підряднику за договором будівельного підряду.

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 27 Закону України «Про архітектурну діяльність», замовники зобов'язані передавати один комплект проектно-кошторисної документації, за якою збудовано об'єкт архітектури, власникові цього об'єкта для постійного зберігання.

Таким чином, за замовником має бути закріплено право розпоряджатись проектно-кошторисною документацією в процесі будівництва об'єкта, для якого створювалась така документація. Проте розпоряджатись проектно-кошторисною документацією замовник може лише якщо будівництво здійснюєть-

ся на конкретній земельній ділянці, з врахуванням особливостей якої така документація створювалась. Будь-яке інше повторне використання проектно-кошторисної документації на іншій земельній ділянці та повторне використання проектних рішень, які містяться у проектно-кошторисній документації, можливе лише за згодою підрядника.

На підставі наведеного вище пропонуємо внести такі зміни до законодавства України:

1) із п. 2 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України виключити словосполучення «не передавати проектно-кошторисну документацію іншим особам і не розголошувати дані, що містяться у ній, без згоди підрядника», і ч. 1 ст. 889 цього кодексу доповнити абзацом, де зазначити: «повторно використовувати проектно-кошторисну документацію на іншій земельній ділянці, без врахування особливостей якої створювалася така документація, та повторно використовувати проектні рішення, які містяться у проектно-кошторисній документації, лише за згодою підрядника»;

2) доповнити ч. 1 ст. 23 Закону України «Про архітектурну діяльність», де закріплюються права замовників на проектування, абзацом шостим, в якому зазначити, що замовник має право «на власний розсуд розпоряджатись проектно-кошторисною документацією в процесі будівництва об'єкта на земельній ділянці, з врахуванням особливостей якої створювалася така документація».

Водночас договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт можуть бути передбачені інші правила щодо правового режиму проектно-кошторисної документації. Наприклад, договір може передбачати право замовника на повторне використання проектно-кошторисної документації без згоди підрядника [1, с. 690].

Замовник зобов'язаний надавати послуги підрядникові у виконанні проектних та пошукових робіт в обсязі та на умовах, встановлених договором, якщо інше не встановлено в договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт (п. 3 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України). Цей обов'язок є конкретизацією норм загальних положень про підряд, викладених у ст. 850 Цивільного кодексу України. Там зазначається, що замовник зобов'язаний сприяти підрядникові у виконанні роботи у випадках, в обсязі та в порядку, встановлених договором підряду.

Зокрема, у договорі може бути зазначено, що замовник надає підряднику для проведення пошукових робіт робочу силу, а також будівельні матеріали, транспортні засоби і приміщення для зберігання інструментів та матеріалів. Ці послуги надаються за договірними цінами. У випадку виконання проектних робіт на місці будівництва замовник може надавати безоплатно проектувальнику робочі приміщення, а також житлові приміщення для розміщення проектувальників (за встановленими цінами). На замовника може покладатися обов'язок одержання відповідних документів про відчуження і відведення земельних ділянок, а також оформлення права проведення вирубок лісу під час виконання пошукових

робіт (у тому числі й одержання відповідних документів) [2, с. 95; 3, с. 491].

Іншими формами надання послуг замовником можуть виступати надання підрядникові діючої нормативно-технічної документації (це актуально, наприклад, коли в якості підрядника виступає іноземна проектна організація), виділення своїх фахівців, яких підрядник включає в групу проектування, передачі підряднику додаткових вихідних даних, необхідних для складання технічної документації, і т.п. [3, с. 491; 4, с. 357].

Так, у постанові Вишого господарського суду України від 18 квітня 2007 р. у справі № 46/489-42/423 вказується, що замовник всупереч вимогам договору не сприяв підрядникові у виконанні проектних робіт. Зокрема, замовник на неодноразові звернення підрядника стосовно отримання відповідного дозволу на знесення споруди, яка знаходиться на місці проектованої споруди, відповів відмовою, зазначивши, що знесення старої будівлі не впливає на проведення проектних робіт. Між тим, отримання такого дозволу необхідне в силу приписів державних будівельних норм [5].

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України замовник зобов'язаний, якщо інше не встановлено договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт, брати участь разом з підрядником у погодженні готової проектно-кошторисної документації. Натомість у п. 2 ч. 1 ст. 890 Цивільного кодексу України обов'язок погоджувати готову проектно-кошторисну документацію із замовником, а в разі необхідності – також з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування покладається на підрядника.

Тобто в законодавстві України чітко не визначено, на кого із сторін за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт покладається обов'язок погоджувати проектно-кошторисну документацію.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 р. погодження проекту – процедура встановлення відповідності проектних рішень вихідним даним на проектування.

На практиці цей обов'язок виконує замовник як сторона, яка є зацікавленою у якнайшвидшому отриманні результату проектних та (або) пошукових робіт. Це підтверджується судовою практикою. Так, в постанові Вишого господарського суду України від 17 липня 2007 р. у справі № 01/4662, суд, керуючись нормами п. 4 ч. 1 ст. 889 та п. 2 ч. 1 ст. 890 Цивільного кодексу України, приходить до такого висновку: «Чинне цивільне законодавство покладає на замовника (позивача), а не на підрядника (відповідача) обов'язок погодження готової (розробленої підрядником) проектно-кошторисної документації з уповноваженими органами державної влади, якщо інше не встановлено договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт» [6].

Єдиним шляхом вирішення наведеної дискусії є закріплення на законодавчому рівні, на кого із сторін договору підряду на проведення проектних та

пошукових робіт повинен покладатися обов'язок здійснювати погодження проектно-кошторисної документації.

Оскільки зазначений обов'язок у нормах Цивільного кодексу України щодо підрядника сформульовано імперативно, а щодо замовника – диспозитивно, пропонуємо виключити п. 4 ч. 1 ст. 889 цього кодексу. Таким чином, обов'язок погоджувати проектно-кошторисну документація буде покладено на підрядника. Адже сторони договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт в силу принципу свободи договору можуть передбачити у змісті договору обов'язок замовника брати участь разом з підрядником у погодженні проектно-кошторисної документації і без закріплення зазначеного обов'язку в Цивільному кодексі України. А відсутність норми про обов'язок замовника разом з підрядником погоджувати проектно-кошторисну документацію усуне дискусію щодо того, хто із сторін повинен погоджувати результати проектних робіт.

У п. 5 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України зазначається обов'язок замовника відшкодувати підрядникові додаткові витрати, пов'язані із зміною вихідних даних для проведення проектних та пошукових робіт внаслідок обставин, що не залежать від підрядника. Закріплення у договорі цього обов'язку є гарантією підрядника у разі необґрунтованої зміни вихідних даних замовником. Для виконання проектних та пошукових робіт за певними вихідними даними підрядник складає графік, витрачає час та кошти. І зміна замовником вихідних даних на будь-якому етапі проектних та пошукових робіт матиме наслідком витрати для підрядника.

Вихідні дані можуть бути змінені не лише з суб'єктивних, але й об'єктивних причин. Такі зміни вихідних даних можуть виникнути, наприклад, у зв'язку із затвердженням нових державних стандартів проектування та містобудування. У таких випадках підрядник повинен провести спочатку пошукові роботи, розробити нову проектну документацію або, якщо це можливо, привести вже існуючу документацію у відповідність до вимог нових державних стандартів. Зрозуміло, що усі ці дії підрядника пов'язані із необхідними витратами, тому замовник повинен відшкодувати йому вартість додаткових витрат [7, с. 503].

У разі зміни нормативних вимог до результатів проектних та пошукових робіт після їх передачі замовникові останній несе ціновий ризик і додатково оплачує підрядникові за приведення у відповідність переданої йому документації до нових вимог.

Замовник зобов'язаний залучити підрядника до участі в справі за позовом, пред'явленим до замовника іншою особою у зв'язку з недоліками складеної проектною документації або виконаних пошукових робіт, якщо інше не передбачено договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт (п. 6 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України).

Закріплення такого обов'язку у договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт спрямоване на захист інтересів підрядника. Подібна ситуація виникає зазвичай тоді, коли замовником за договором

підряду на проведення проектних та пошукових робіт виступає особа, яка водночас є підрядником за договором будівельного підряду. Така особа відповідає перед замовником будівельних робіт за будь-які недоліки побудованого об'єкта, включаючи і ті, що зумовлені недоліками проектною документації чи даних пошукових робіт. Відшкодувавши відповідні збитки своєму замовнику, підрядник за договором будівельного підряду вправі пред'явити регресний позов до проектувальника чи вишукувача. Тому підрядник за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт прямо зацікавлений у тому, щоб взяти участь у спорі між його замовником і третьою особою та довести, що проектно-кошторисна документація й дані пошукових робіт не мають приписуваних їм недоліків.

Незалучення замовником підрядника до участі у справі звільняє підрядника від відповідальності перед замовником, якщо підрядник доведе, що, взявши участь у справі, він міг би запобігти стягненню з замовника збитків чи застосування до нього інших санкцій, пов'язаних з недоліками технічної документації чи даних дослідних робіт. Підрядник, який притягнутий до участі у справі, але не взяв у ній участі, позбавляється права доводити неправильність ведення справи замовником [3, с. 491].

Цивільний кодекс України не передбачає, ким є підрядник, залучений до участі у справі. Водночас зі змісту правовідносин випливає, що підрядник у цій ситуації залучається як третя особа без самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача (замовника) [1, с. 691].

Варто відзначити, що формулювання п. 6 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України викликає зауваження. Адже у цій нормі вказується лише про проектну документацію, а результатом проектних робіт, як зазначається вище, є проектно-кошторисна документація. Крім того, інша особа може пред'являти позов до замовника у зв'язку з недоліками результатів пошукових робіт, а не недоліками самих робіт. Тому пропонуємо п. 6 ч. 1 ст. 889 Цивільного кодексу України викласти в такій редакції: «залучити підрядника до участі у справі за позовом, пред'явленим до замовника іншою особою у зв'язку з недоліками результатів проведення проектних та (або) пошукових робіт».

У переліку обов'язків замовника у ст. 889 Цивільного кодексу України не зазначається про обов'язок прийняти результати проектних та пошукових робіт. Про це згадується у визначенні договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт (ч. 1 ст. 887 Цивільного кодексу України), де вказується, що «замовник зобов'язується прийняти» результати проектних та пошукових робіт.

На сьогодні законодавством України, в тому числі і нормами § 4 Глави 61 Цивільного кодексу України, особливості прийняття результатів проектних та пошукових робіт не врегульовані. Тому сторони можуть врегулювати їх на власний розсуд в змісті договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт з врахуванням загальних положень Цивільного кодексу України про прийняття виконаних робіт за договором підряду.

Ще один обов'язок замовника передбачений у ч. 1 ст. 888 Цивільного кодексу України. Замовник зобов'язаний передати підрядникові завдання на проектування, а також інші вихідні дані, необхідні для складання проектно-кошторисної документації.

Відповідно до ч. 1 ст. 29 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 р. основними складовими вихідних даних є: містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки; технічні умови; завдання на проектування.

Правове значення вихідних даних сформульовано у ч. 2 ст. 888 Цивільного кодексу України і полягає у зобов'язанні підрядника дотримуватись вимог, що містяться у завданні та інших вихідних даних для проектування та виконання пошукових робіт. Він має право відступити від вихідних даних лише за згодою замовника.

Аналіз обов'язків замовника у договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт крізь призму актів цивільного законодавства України та практику їх застосування при розгляді справ у судах дає підстави зробити наступні висновки.

1. В Цивільному кодексі України обов'язкам замовника у договорі підряду на проведення про-

ектних та пошукових робіт присвячена ст. 889, яка сформульована у диспозитивній формі й застосовується у разі, якщо в договорі не вказано інше. Це дозволяє сторонам, керуючись принципом свободи договору, на власний розсуд звзвити або розширити коло обов'язків замовника безпосередньо у змісті договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт.

2. Обов'язки замовника у договорі підряду на проведення проектних та пошукових робіт закріплені й в інших статтях § 4 Глави 61 Цивільного кодексу України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 887 Цивільного кодексу України, «замовник зобов'язується прийняти» результати проектних та пошукових робіт; відповідно до ч. 1 ст. 888 Цивільного кодексу України «замовник зобов'язаний передати підрядникові завдання на проектування, а також інші вихідні дані, необхідні для складання проектно-кошторисної документації».

3. Запропоновані вище зміни до Цивільного кодексу України усунуть виявлені колізії та прогалини у правовому регулюванні договірних відносин підряду на проведення проектних та пошукових робіт та стануть кроком на шляху до вдосконалення законодавства України у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. – Вид. 2, змінене і доп. / За ред. В. М. Коссака. – К.: Істина, 2008. – 992 с.
2. Рассудовский В.А. Договор на выполнение проектных и изыскательных работ в капитальном строительстве / В.А. Рассудовский. – М.: Изд – во АН СССР, 1963. – 160 с.
3. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / За заг. ред. Є.О. Харитонової, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 740 с.
4. Гражданское право: Учебник. Часть II. Под ред. А. П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: «Проспект», 1997. – 784 с.
5. Постанова Вищого господарського суду України від 18 квітня 2007 р. у справі № 46/489-42/423 / Єдиний державний реєстр судових рішень. № рішення 632470. // Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>.
6. Постанова Вищого господарського суду України від 17 липня 2007 р. у справі № 01/4662 / Єдиний державний реєстр судових рішень. № рішення 811792 // Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. [вид. 2-е, перероб. і доп.] – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т. 2. – 2006. – 1088 с.